

УДК 658.14

Корж Н.В.,

к. е. н., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного
університету, м. Вінниця

ФІНАНСОВИЙ КАПІТАЛ ЯК СТРУКТУРНА СКЛАДОВА КАПІТАЛУ

Капітал являє собою одну із найбільш складно інтерпретованих категорій. У вітчизняній та зарубіжній літературі поняття капіталу представлено із різних точок зору: сутнісної, функціональної. В статті розглянуто підходи до визначення фінансового капіталу як структурної складової капіталу, згруповано існуючі підходи в чотири групи, визначено, що властивості фінансового капіталу співвідносяться із властивостями та характеристиками капіталу. Сутність фінансового капіталу нерозривно пов'язана із визначенням капіталу, оскільки першочергово капітал асоціювався лише з його фінансовою складовою. Така точка зору і досі зберігається у науковій літературі з фінансів та фінансового менеджменту. Проте фінансовий капітал володіє відмінними характеристиками. Фінансовий капітал пройшов довгий шлях, видозмінюючись відповідно до змін економічної ситуації країн. Його можна розглядати як систему, що об'єднує промислово-торговий та банківський капітал, як сукупність ресурсів організації або її активів, які приносять їх власнику дохід, як грошовий капітал або капітал у формі грошових коштів та як особливу форму капіталу.

Ключові слова: капітал, фінансовий капітал, теорії капіталу, фінансова глобалізація, вільний грошовий капітал, самозростаюча вартість, форми капіталу.

ФИНАНСОВЫЙ КАПИТАЛ КАК СТРУКТУРНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ КАПИТАЛА

Корж Н.В.

Капитал представляет собой одну из наиболее сложно интерпретированных категорий. В отечественной и зарубежной литературе понятие капитала представлено с разных точек зрения: сущностной, функциональной. В статье рассмотрены подходы к определению финансового капитала как структурной составляющей капитала, сгруппированы существующие подходы в четыре группы, определено, что свойства финансового капитала соотносятся со свойствами и характеристиками капитала. Сущность финансового капитала неразрывно связана с определением капитала, поскольку первоначально капитал ассоциировался только с его финансовой составляющей. Такая точка зрения до сих пор сохраняется в научной литературе по финансам и финансовому менеджменту. В то же время капитал имеет отличительные характеристики. Финансовый капитал прошел долгий путь, видоизменяясь в соответствии с изменениями экономической ситуации страны. Его можно рассматривать как систему, которая объединяет промышленно-торговый и

банковский капиталы, как совокупность ресурсов организации или ее активов, которые приносят их собственнику доход, как денежный капитал или капитал в виде денежных средств и как особенную форму капитала.

Ключевые слова: капитал, финансовый капитал, теории капитала, финансовая глобализация, свободный денежный капитал, самовозрастающая стоимость, формы капитала.

FINANCIAL CAPITAL AS A STRUCTURAL COMPONENT OF THE CAPITAL

Korz N.

Capital is one of the most difficult interpreted categories. In domestic and foreign literature the concept of capital represented from different perspectives: essential, functional. The article describes the approaches to the definition of financial capital as a structural component of the capital, existing approaches are grouped into four groups, it is determined that the properties of financial capital are related to the properties and characteristics of the capital. Determination of financial capital is inextricably linked to the definition of capital, as the initial capital was associated only with its financial component. This point of view is still preserved in the literature on finance and financial management. At the same time the capital has the distinctive characteristics. Financial capital has come a long evolutionary path. It varies according to changes in economic conditions of countries. Financial capital can be seen as a system that combines industrial and commercial banking and capital as the totality of resources or assets that generate income to the owner, a cash capital or capital in the form of cash and as a special form of capital.

Keywords: capital, financial capital, capital theory, financial globalization, free cash capital self-expanding value, forms of capital.

Постановка проблеми. Фінансовий капітал виступає одним із структурних елементів капіталу і відіграє значну роль у забезпеченні діяльності підприємств. Розуміння ролі фінансового капіталу в корпоративному управлінні дозволить визначити напрями підвищення ефективності діяльності корпорацій. Фінансовий капітал забезпечує діяльність підприємств та формує передумови нарощування обсягів виробництва. Розуміння природи фінансового капіталу та його властивостей забезпечує високу якість прийняття управлінських рішень при його формуванні та використанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сутності та ролі фінансового капіталу підприємств, ефективність його формування та використання досліджується вченими різних наукових шкіл. До відомих іноземних та вітчизняних учених, які здійснили вагомий внесок в дослідження даної проблеми можна віднести: Р. Антоні, В. Андрущенко, Л. Алексеєнко [8], С. Брю [10], В. Базилевича, Л. Бернстайна, Ю. Брігхема, Ю. Бажала, О. Барановського, О. Білоусової, І. Бланка [2], Ю. Воробйова [7], Р. Гільфердінга [6], М. Дем'яненко, К. Макконнелла [10], Р. Оуена, А. Поддєрьогіна, С. Росса, П. Саблука, О. Терещенко, К. Уолша, В. Федосова, Л. Федулової, Дж. Р. Хікса, Н. Чухрай, Дж. Шима, С. Шумської та ін.

Мета статті. На основі даних аналізу показати взаємозв'язок між категоріями капітал та фінансовий капітал, визначивши загальні риси та відмінності.

Основні результати дослідження. Вихідною економічною категорією для дослідження відносин фінансового капіталу виступає більш проста і загальна категорія – капітал. Властивості, які характеризують стан сучасного капіталу, повною мірою мають відношення і до фінансового капіталу. Капітал виступає як особливий обмежений господарський ресурс, здатний до накопичення, поповнюваний і ліквідний, а також приносить дохід і схильний до постійної конвертації, зміни своїх форм.

На думку науковців капітал являє собою одну із найбільш складно інтерпретованих категорій. У вітчизняній та зарубіжній літературі поняття капіталу представлено із різних точок зору за сутністю та функціональною роллю, адекватно умовам, які склались у економічній формації [1].

Категорія фінансовий капітал пройшла довгий еволюційний шлях. Визначення фінансового капіталу нерозривно пов'язане із визначенням капіталу, оскільки першочергово капітал асоціювався лише з його фінансовою складовою. Така точка зору і досі зберігається в літературі з фінансів та фінансового менеджменту. Так, І.О. Бланк [2] дає визначення капіталу як загальної вартості засобів у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів.

І хоча еволюція розвитку категорії капітал має довгу історію, сутність капіталу класики економічної теорії пов'язували із одержанням доходу. А.Сміт розглядав капітал як частину майна, яка спрямована для одержання доходу. За визначенням А.Сміта [3] запаси поділяються на дві частини. Та їх частина, від якої очікують отримати дохід, називається капіталом.

Капітал може вживатись двома різними способами, щоб створювати дохід або прибуток своєму власникові.

По-перше, він може бути вжитий на виробництво, переробку або купівлю товарів з метою перепродажу їх з прибутком. Капітал, що застосовується таким чином, не приносить доходу або прибутку своєму власникові, поки він залишається в його володінні або зберігає свою колишню форму.

По-друге, капітал може бути вжитий на покращення землі, на покупку корисних машин та інструментів або інших подібних предметів, які приносять дохід або прибуток без переходу від одного власника до іншого або без подальшого обігу. Такі капітали можна тому з повним правом назвати основними капіталами [3].

Капітал як самозростаючу вартість охарактеризував Дж. Кейнс. Він зазначав, що про капітал набагато краще говорити, що він приносить впродовж свого життя дохід вищий своєї первісної цінності, ніж називати його продуктивним. Єдина причина, чому той чи інший вид капіталу дає можливість отримувати протягом терміну його служби дохід, що перевищує за своєю загальною величиною його первісну ціну пропозиції, полягає у тому, що він є рідкістю. Рідкісним же він залишається внаслідок конкуренції з боку відсотка на гроші. Якщо капітал стає менш рідкісним, зазначена вигода зменшиться, хоча капітал і не стане менш продуктивним, принаймні в технічному сенсі [4].

Альфред Маршалл [5] розглядав капітал з позицій особистого та суспільного капіталу. Він зазначав, що майже кожне відоме в історії використання терміну «капітал» більше або менше близько відповідало паралельному використанню терміну «дохід»; майже у кожному

випадку використання терміну «капітал» останній розглядався як частина майна людини, із якої вона сподівалась отримати дохід.

Набагато більшого значення набуває вживання терміну «капітал» в якості загальної категорії, тобто з суспільної точки зору, для дослідження того, як кожен із трьох факторів виробництва – земля (або природні фактори), праця і капітал – сприяє створенню національного доходу (або національного дивіденду, як ми його пізніше будемо називати) і як цей дохід розподіляється між зазначеними трьома факторами. А це дає додаткову підставу для того, щоб встановити співвідношення між термінами «капітал» і «дохід» з суспільної точки зору, як ми вже зробили це з точки зору індивідуальної [5].

С. Маршалл, розвиваючи теорію А.Сміта, ввів додатково два положення щодо сутності капіталу та його призначення для торгово-промислових цілей і одержання доходу [5]:

- 1) капітал включає все, що призначене для торгово-промислових цілей;
- 2) капітал при використанні створює дохід у грошовій формі.

Дж. М. Кейнс [4] вивчав капітал як збалансовану сукупність грошових потоків. При цьому він значну увагу приділив визначенню особливостей формування та використання реального, оборотного та ліквідного капіталів. В своїй роботі Дж. Кейнс «Загальна теорія зайнятості, процента та грошей» довів різницю у одержанні доходу оборотним та основним капіталами. Він писав, що істотна різниця між сировиною і основним капіталом полягає не в тому, що при аналізі першого слід вживати поняття витрат використання і додаткових витрат, а при аналізі другого ці поняття виявляються непридатними; в дійсності відмінність між ними полягає у тому, що дохід на ліквідні форми капіталу носить одноразовий характер, тоді як дохід на основний капітал, який складається з предметів тривалого користування і лише поступово зношується, включає витрати використання, нараховані протягом декількох наступних один за одним періодів, і прибутки, отримані протягом цих періодів.

Не дивлячись на те, що поняття капітал завжди включало в себе фінансову складову, власне поняття «фінансовий капітал» вперше запропонував використовувати німецький вчений Р. Гільфердінг [6]. При дослідженні природи капіталу провідних країн світу автор дійшов висновку щодо збільшення залежності виробництва від банківського капіталу як результату проникнення капіталу великих банків у промисловість. Завдяки цьому відбулося злиття капіталів та утворення нового капіталу, який Р. Гільфердінг назвав фінансовим.

У радянській науковій літературі поняття «фінансовий капітал» часто пов'язувалось із існуванням та розвитком монополій, розвитком фінансової олігархії, капіталістичним способом господарювання. З часом, із розвитком ринкових відносин та початком створення акціонерних товариств, фінансовий капітал стали розглядати як основу створення та фінансового забезпечення акціонерних компаній, фінансового забезпечення сучасних інтеграційних об'єднань: фінансово-промислових холдингів та фінансово-промислових груп.

Сучасна економічна наука розглядає поняття фінансовий капітал з багатьох сторін, що обумовлено різними теоретичними моделями його побудови, інтеграційними процесами і глобалізацією економіки [7].

Таким чином, у сучасній та класичній літературі присутні численні теоретичні розробки, в яких представлені дослідження теоретичних та практичних засад обґрунтування джерел формування та ефективного використання фінансового капіталу, проте і досі не існує єдиного підходу до визначення та характеристик фінансового капіталу (табл.).

Таблиця. Підходи до визначення поняття «фінансовий капітал»

Автори	Визначення
Алексеев Л.М.	Фінансовий капітал – складна система взаємозв'язків потужних кредитно-фінансових установ та нефінансових корпорацій.
Білоченко А.М.	Фінансовий капітал – це ринкова вартість усіх ресурсів, які залучаються суб'єктами господарювання з різних джерел (зокрема, за рахунок власних коштів, з ринку цінних паперів та страхового ринку, засновницьких внесків, від банківської системи, бюджетів усіх рівнів тощо), що виражається у грошовій формі.
Акулов В.Б., Акулова О.В.	Фінансовий капітал – капітал, що виникає на основі об'єднання, переплетіння, зрощення монополістичного, промислового та банківського капіталу
Дісяк О.П.	Фінансовий капітал підприємства за своєю економічною суттю відбиває процес створення, розподілу, використання і відтворення фінансових ресурсів як у масштабах окремого підприємства, так і всієї економічної системи держави. Фінансовий капітал є економічною базою функціонування не тільки окремо взятого суб'єкта господарювання, а й об'єктивною умовою розвитку держави і суспільства.
Макконнелл К., Брю С.	Фінансовий капітал – це грошовий капітал.
Борисов Є.Ф.	Фінансовий капітал – виникає у процесі переплетення економічних зв'язків і всі конкретні форми господарської діяльності (промислової, торговельної, банківської) об'єднуються в єдину цілісність
Клімова Н.В.	Фінансовий капітал – це частина загального капіталу, який розглядається в рамках фінансово-грошового обороту з регулюванням його циклічності і як джерело фінансування діяльності господарюючого суб'єкта. Разом із тим фінансовий капітал – це акумуляція виробничого (позаоборотного та оборотного), власного та позикового капіталу.
Додонова І.В.	Фінансовий капітал – вільний грошовий капітал, який за посередництвом фінансового ринку інвестований в різноманітні фінансові інструменти з метою отримання доходу.
Воробйов Ю.М.	Фінансовий капітал – вартість всієї сукупності економічних ресурсів, залучених із різних джерел у грошовій і негрошовій формах, що призначені для фінансового забезпечення господарської діяльності акціонерних компаній

Джерело: узагальнено автором на основі [1, 7, 8, 9, 10, 11].

Логіка дослідження фінансового капіталу як самостійної економічної категорії має бути побудована на вивченні його сутнісних характеристик, властивостей та функцій, які він виконує. Основною відмінністю фінансового капіталу є те, що він виступає формою капіталу, яка виникла в результаті зрощування промислового (реального) та банківського капіталу.

Розкриття змісту фінансового капіталу вимагає ідентифікації зв'язків між його структуроутворюючими елементами і характеристики внутрішніх протиріч, які йому притаманні.

Така кількість визначень, які даються економістами поняттю фінансового капіталу, може бути пояснена тим, що у його визначення автори намагаються включити всі притаманні фінансовому капіталу властивості, які, на думку авторів, найкраще характеризують його природу.

Оскільки фінансовий капітал – це категорія, якій притаманна рухливість, спровокована залежністю від дії багатьох чинників зовнішнього середовища, кожний етап розвитку економічних відносин визначає необхідні зміни властивостей та сутнісних характеристик фінансового капіталу, оскільки відбуваються нові процеси у розвитку економіки, формуються нові організаційні форми ведення бізнесу, відбувається прискорення обігу фінансового капіталу.

Так, деякі автори зазначають, що сучасний етап розвитку фінансового ринку, фінансова глобалізація, розвиток форм капіталу, ускладнення способів і форм злиття банківського капіталу з промисловим зумовлює необхідність коригування визначення фінансового капіталу.

Проведений аналіз публікацій дозволив згрупувати підходи до визначення фінансового капіталу наступним чином.

По-перше, як систему взаємозв'язків між кредитно-фінансовими установами та нефінансовими організаціями.

По-друге, як сукупність ресурсів організації або її активів, які приносять їх власнику дохід.

По-третє, як грошовий капітал або капітал у формі грошових коштів.

По-четверте, як особлива форма капіталу [1, 7, 9, 10].

Висновки. Таким чином, фінансовий капітал можна розглядати як систему, що об'єднує промислово-торговий та банківський капітал, як сукупність ресурсів організації або її активів, які приносять їх власнику дохід, як грошовий капітал або капітал у формі грошових коштів та як особливу форму капіталу.

Подальше вивчення фінансового капіталу дозволить визначити можливість ефективного управління ним як складовою капіталу корпорації з метою забезпечення підвищення ефективності використання всіх ресурсів, залучених для здійснення господарської діяльності.

1. Климova Н.В. *Фінансовий капітал: сутність и методы оценки* / Н.В. Климova // *Фінансовий аналіз*. – 2010. – №2.

2. Бланк И.А. *Управление формированием капитала* / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2008.

3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Изд-во социально-экономической литературы, 1962.
4. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. Кейнс. – М.: Гелиос АРВ, 2002.
5. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – М.: Прогресс, 1993.
6. Гильфердинг Р. Финансовый капитал. Новейшая фаза в развитии капитализма / Р. Гильфердинг ; [пер. с нем.]. – М.: Государственное издательство, 1922.
7. Воробйов Ю. М. Фінансовий капітал акціонерних компаній / Ю. М. Воробйов // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 1.
8. Алексеев Л.М. Ринок фінансового капіталу: становлення, перспективи розвитку : [монографія] / Л.М.Алексеев. – К.: Максимум; Тернопіль: Економічна думка, 2004.
9. Білоченко А. М. Фінансовий капітал в Україні: особливості формування та перспективи розвитку / А.М. Білоченко // Фінанси України. – 2008. – № 3.
10. Макконнелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и практика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю ; [пер. с англ.]. – К.: Хагар-Демос, 1993.
11. Борисов Е.Ф. Экономическая теория: [учебн.] / Е.Ф. Борисов. – М. : Юристъ, 2000.